

ПОЛИТИЧКА МОЋ МАНДАТАРА ЗА САСТАВ ВЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Тестирање концепата Роберта Дала и Џона Кенета Галбрајта на примјеру подношења експозеа

Кључне ријечи

Роберт Дал, Џон Кенет Галбрајт, политичка моћ, Влада Републике Српске

Аутор

Бојан Гребенар, Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци

Кореспонденција

grebenar.bojan@gmail.com

Област

Политичка теорија

DOI

10.5937/politeia0-31339

Датум пријема чланка

15.03.2021.

Датум коначног прихватања чланка за објављивање

11.05.2021.

Резиме

Радам је тестирана могућност примјене концепата политичке моћи Р. Дала и Џ. К. Галбрајта на практичном примјеру подношења програма рада кандидата за председника Владе Републике Српске. Прво су у најкраћем представљена и анализирана четири својства политичке моћи која дефинише Дал, и то основа, средства, опсег и количина моћи, а онда и Галбрајтове три врсте политичке моћи: кондигна, компензацијска и кондиционарна.

На основу идентификованих елемената и врста моћи дефинисана су кључна питања која могу послужити као основа за анализу појединачних случајева из праксе. Потом је извршено тестирање на практичном примјеру – подношењу експозеа мандатара за састав Владе Републике Српске Милорада Додика у Народној скупштини Републике Српске у новембру 2006. године.

Резултати рада показују да Далови и Галбрајтови концепти политичке моћи имају значајну употребну вриједност у анализи политичке праксе и процеса. Ипак, на основу проведене анализе уочено је да узети концепти имају и извјесна ограничења јер не обухватају све елементе који могу утицати на политичку моћ. Истовремено, свеобухватна анализа политичке моћи отежана је усљед природе политичких процеса чији дијелови често остају обавијени велом тајне и изван домања истраживача и јавности.

УВОД

„Нема општеприхваћене или универзалне теорије моћи“ (Pavlović, 2012: 329). Сам појам моћи спада у „групу врло комплексних, али и суштински спорних појмова“ (Pavlović, 2012: 9). Отуда је разумљиво и постојање више дефиниција, концепата и погледа на то шта је моћ. Значајно је указати на двије карактеристике моћи. Прва је да она не постоји као реалан објекат, већ се ради о „релационом појму“ (Pavlović, 2012: 332), дакле, о нечему што описујемо или искуствено опажамо као однос. Друга је то да је појам „моћи“ неодвојив од друштва, у њему настаје, дјелује и оставља посљедице – моћ је „друштвени феномен *par excellence*“ (Pavlović, 2012: 341).

У језгру тог друштвеног феномена налази се политичка моћ и отуда веза свих других облика друштвене моћи са њом (Pavlović, 2012: 369).

Да би се ови феномени боље разумјели, било је нужно дефинисати објекат за практичну примјену и тестирање неког од концепата политичке моћи. За дубљу анализу и тестирање примјенљивости узети су теоријски концепти Роберта Дала (Robert Dahl) и Џона Кенета Галбрајта (John Kenneth Galbraith), а за примјер из свијета практичне политике узет је један специфичан сегмент – подношење експозе мандатара за састав Владе Републике Српске.

Неколико је разлога из којих се избор теме чини интересантним: прво, избор мандатара, односно предсједника владе и његових министара једно је од најважнијих политичких питања и питања политичке моћи, ако не и најважније; друго, улога и позиција мандатара специфична је због односа између моћи коју он

несумњиво има, и власти коју још увијек нема; треће, експозе мандатара прва је и заправо једина формална политичка изјава мандатара, средство његовог дјеловања и инструмент његове политичке моћи; четврто, на овај начин актуелизује се иначе интересантна тема за политиколошку анализу и проучавање, а истовремено ријетко заступљена у Републици Српској; пето, њеним избором провјерава се могућност примјене теоријског концепта на практичном примјеру.

Избор самих теоријских концепата који су кориштени за анализу такође заслужује одређено појашњење. Ради се о два јасна и заокружена концепта који се могу разложити на елементе. На основу њих даље се могу анализирати конкретне појаве и случајеви из политичке праксе. Било који од два концепта узет појединачно није свеобухватан и самодовољан, већ се међусобно надопуњују. Далов концепт нагласак ставља на однос моћи, актере, као и својства моћи којом располаже онај који врши утицај. У првом плану јесу конститутивни елементи односа моћи и на основу њих кроз овај концепт може се, између осталог, дати оцјена да ли однос политичке моћи уопште постоји у конкретној ситуацији. Када је установљено да однос постоји и када су описана својства тог односа и својства моћи којом актер располаже, јавља се потреба за дубљом анализом инструмената којима се дјелује. Галбрајтов концепт инструмената – три облика моћи – даје основу за то. Кроз њега се моћ третира као средство и одговара на питање како се то властита воља намеће другима.

Значајан разлог за избор два концепта јесте и чињеница да се они баве оним „видљивим“ односно оним што је доступно посматрачу који није директни учесник и

нема „инсајдерске“ информације о процесима. Ту је истовремено и недостатак ових концепата. Постоје дијелови процеса који су недоступни посматрачима, нарочито када се процеси анализирају са одређене временске дистанце. У својој критици Даловог једнодимензионалног концепта то су истакли аутори Бакрак (*Peter Bachrach*) и Барац (*Morton Baratz*) који су изнијели дводимензионални концепт моћи, као и Лукс (*Steven Lukes*) који је изнио тзв. тродимензионални концепт моћи (Pavlović, 2012: 236–245). Они су се бавили „невидљивим“ сегментима попут контроле дневног ред и доношења „неодлука“ или институционалним и друштвеним факторима који, поред индивидуалних дјеловања, утичу на процесе. Прикупљање тих информација и њихова анализа остали су изван расположивог времена и простора за припрему овог рада, а ових ограничења били су свјесни и аутори кориштених концепата, Дал посебно. Ипак, оба концепта довољна су за прилично обухватну анализу која по завршетку може бити основ за даља истраживања и освјетљавање појединих феномена политичког живота у Републици Српској и политичкој пракси уопште.

Ово је прилика и за једну ограду. Наиме, имајући у виду ограничен простор рада и вријеме потребно за истраживање, за тему је узет експозе и његово подношење Народној скупштини Републике Српске (даље: НСРС), а не сви аспекти избора владе (од одржавања избора, консултација са парламентарним странкама и именовања мандатара, састављања владе и слично). Неки од ових елемената биће обухваћени да би се осликао одређени контекст или јасније илустровало неко запажање, али ти елементи неће бити подробније анализирани кроз Далову и Галбрајтову „оптику“. Прије самог погле-

да на предмет ове анализе, потребно је „подесити оптику“.

КОНЦЕПТИ МОЋИ Р. ДАЛА И Ц. К. ГАЛБРАЈТА

Роберт Дал¹ и Џон Кенет Галбрајт били су савременици (Field, 2013; Mayhew, 2018). Као врсни професори и предавачи на угледним америчким универзитетима – Дал на Јејлу, а Галбрајт на Принстону и Харварду – критички су преиспитивали друштвене и политичке појаве и процесе. Квалитету и обухватности њихових радова несумњиво су допринијеле и двије чињенице – обојица су имали изграђен осјећај социјалне осјетљивости, стављали су човјека на прво мјесто, а уз то су обојица имали искуство рада у америчкој администрацији. Још шездесетих и седамдесетих година прошлога вијека упозоравали су на оно што ће неколико деценија касније постати уобичајен или доминантан дискурс – моћ великих корпорација, везе војне и других индустрија са државом, те економску неједнакост као узрок политичке и друштвене неједнакости.

Далу се као „бихејвиористи са задршком“² (Dal, 1999: 17) упућује критика да се „сувише креће у приземној сфери факата и понашања, а занемарује конституционалну и институционалну раван политике“ (Dal, 1999: 25). Дакле, он је био превише окренут појединачном, индивидуалном.

Галбрајт је, како је то и сам истицао у

1 Изузетан извор јесте и предговор Вучине Васовића у преводу Далове књиге „Демократија и њени критичари“.

2 Опис је употребио В. Васовић у предговору на стр. 17 цитиране књиге. Међутим, Дала не треба посматрати као бихејвиористу, јер су његови погледи временом еволуирали и било би погрешно представљати или посматрати га искључиво на тај начин.

одговору својим критичарима у књизи „Нова индустријска држава“, полазио од „веће слике“, односно он је етаблирану економску методологију „мислилаца на мало“ поставио наглавачке (Galbraith, 1983: 16).

Ове разлике видљиве су управо на њиховим приступима анализирању моћи.

Роберт Дал је свој концепт моћи изложио још 1957. године у раду „Концепт моћи“ (The Concept of Power) (Dahl, 1957). Он у овом раду даје формалну дефиницију моћи за коју сматра да „хвата главнину интуитивног разумијевања значења ријечи“ која истовремено није лако примјенљива у конкретним истраживањима (Dahl, 1957: 202). Његова „интуитивна идеја“ моћи је: „А’ има моћ над ’Б’ у оној мјери у којој може навести ’Б’ да уради нешто што иначе не би урадио“ (Dahl, 1957: 202–203). Избјегавајући епистемолошке проблеме, он предлаже други пут: моћ дефинише као однос и то однос међу људима, при чему има потребу да продуби своју дефиницију појашњењем четири битна својства моћи којом актер располаже:

- *основа (base)* моћи актера „А“ састоји се од свих ресурса – могућности, аката, објеката и слично – којима може дјеловати на понашање другог. База је на одређени начин пасивна, инертна и мора бити употребљена ако се жели промијенити понашање других;
- *средства (means)* или инструменти употребе могу бити различити, од обећања или пријетње да ће се дјеловати односно ангажовати па све до самог дјеловања;
- *опсег/обим* моћи заправо представља својеврсни „одговор“ односно реакцију актера „Б“, прецизније опсег тих (ре)акција;
- *количина* моћи јесте вјероват-

ноћа да ће се нешто што актер „А“ настоји постићи дјеловањем на „Б“ остварити, а Дал је то представио својеврсном изјавом о вјероватноћи и примјером: „шанса је 9 од 10 да ће се...“ (Dahl, 1957: 203).

Да би се однос моћи могао успоставити, односно препознати, неопходно је идентификовати сљедеће његове елементе: *временску дистанцу (time lag)*, макар и најмању, између дјеловања „А“ и одговора „Б“; *везу између актера (connection)*, која ако тако недефинисана и широка не постоји, онда не треба ићи даље са анализом; и *претходно дјеловање, макар и као покушај* (Dahl, 1957: 204).

У дијалогу теоретичара и оперативца који Дал симулира, теоретичар закључује: „У пракси, концепт моћи ће се морати дефинисати операционалним критеријумима који ће несумњиво утицати на његово значење“ (Dahl, 1957: 214). Павловић наводи да што је истраживање ригорозније, то резултати имају мањи ниво релевантности, односно што се жели релевантнији увид у друштвену и политичку стварност, то емпиријско истраживање има нижи ниво ригорозности. „Бихејворизам је изоштрио дилему ригорозност версус релевантност...“ (Pavlović, 2012: 236).

Галбрајтов приступ „одозго“ манифестује се и у случају анализе моћи. Наиме, он у први план не ставља појединачне ситуације и понашања актера, већ настоји гледајући ширу слику уочити одређене правилности и жели проникнути у суштину. „У готово свим дефиницијама моћи и референцијама које се на њу односе напосто се не даје одговор на заправо веома занимљиво питање које гласи: Како се заправо властита воља намеће другима и како ти други пристају да им она

буде наметнута“ (Galbraith, 1983: 9). Он на почетку и без одлагања износи свој концепт инструмената, односно три облика моћи:

1. Кондигна моћ – „постиге потчињавање тако да онима који се не желе потчинити доноси примјерено неугодне конзеквенције или пријетње таквим конзеквенцијама“,
2. Компензацијска моћ – „онима које жели потчинити нуди позитивну, афирмативну награду“, и
3. Кондиционарна моћ – „остварује се тако да се мијењају вјеровања оних које се жели потчинити“ (Galbraith, 1983: 10–11). Код овог облика моћи Галбрајт прави разлику између имплицитног и експлицитног кондиционирања.³ Имплицитно је оно што бисмо могли сврстати у социјализацију, а експлицитно кондиционирање јесу конкретне мјере које се предузимају попут пропаганде, рекламе, кампања јавног заговарања и сл.

Прва два облика моћи појављују се као објективни или видљиви, јер они који прихватају вољу других, они који се потчињавају кондигној и компензацијској моћи знају да то раде. Трећи облик моћи има супротне карактеристике: кондиционарна моћ субјективна је и понекада невидљива, јер се дешава да они који је користе и они на које се користи нису свјесни тога (Galbraith, 1983: 29–38).

Следеће важно питање јесу извори моћи. Галбрајт наводи три: личност, имовина и организација. Личности моћ доноси физички и духовни квалитети, одређене говорничке способности, морална сигурност и чврстина, или нека друга обиљежја. Имовина може дјеловати двојачко – влас-

3 За више погледати цитирани рад, стр. 29–38.

нику доноси самоувјереност и ауторитивност које други слиједе, односно којима се потчињавају, а доноси и средства за „куповање потчињавања и послушности“. Организацију Галбрајт види као најважнији извор моћи у модерном друштву, јер организација има развијену могућност увјеравања ради потчињавања својим циљевима, има на располагању „различите облике кажњавања“ и располаже имовином (Galbraith, 1983: 12).

Уочљиво је да се облици и инструменти моћи и њихови омјери у комбинацијама разликују, и ту се треба придружити интерпретацији Павловића, према „одређеној историјској ситуацији или одређеном типу друштва“ (Pavlović, 2012: 259).⁴ Галбрајт наводи да „не смијемо ни за живу главу претпостављати да је на дјелу или у игри само један њезин извор или један њезин инструмент“. То даље значи да препознати врсту моћи заправо значи препознати степен њеног присуства и кориштења (Galbraith, 1983: 39).⁵

Како би се могло квалитетније приступити наредном кораку, у овом раду потребно је на основу описаних концепата Дала и Галбрајта дефинисати питања која ће бити примијењена у анализи практич-

4 Илустративан је примјер личности као извора моћи који Галбрајт наводи, а коју је у ранијим фазама развоја и историје карактерисала употреба кондигне моћи – односно физичке снаге и карактеристика, а у новије вријеме то је кондиционарна моћ – способност увјеравања или побуђивања вјеровања. За више видјети Галбрајтово цитирано дјело, стр. 42–44.

5 Наводе се примјери ауторитарне власти која се ослања на кондигно присиљавање; тоталитарних система који комбинују интензивну употребу кондиционарне моћи (школа, штампа, радио, телевизија, реторика), компензацијско награђивање оних који се потчињавају и кондигно кажњавање оних који „одскачу“; и демократских система који такође користе сва три средства моћи али у различитим степенима и суздржавају се од употребе појединих репресивних мјера.

ног случаја:

1. Да ли у конкретном случају постоји моћ као однос међу људима?
2. Да ли су присутни елементи моћи и то посматрано кроз: временску дистанцу, везу између актера и претходно дјеловање, макар и као покушај?
3. Анализа својства моћи: основе, средства, опсега и количине моћи актера „А“.
4. Да ли се употребљавају и у ком омјеру кондигна, компензацијска и кондиционарна моћ?
5. Да ли су извори моћи – личност, имовина и организација – уочљиви у предметном случају и уколико јесу – на који начин?

Прва три питања кореспондирају са Даловим, а преостала два са Галбрајтовим концептом моћи.

ПРИМЈЕНА КОНЦЕПАТА МОЋИ ДАЛА И ГАЛБРАЈТА НА ПОДНОШЕЊЕ ЕКСПОЗЕА МАНДАТАРА ЗА САСТАВ ВЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

На почетку овог рада наведено је да политичка моћ представља језгро друштвене моћи. Анализирајући однос моћи и власти, Павловић наводи да је власт најзначајнија манифестација политичке моћи, да су политичке институције „резори моћи“ у којима се она кристализује и чува и путем којих се активира и ставља у употребу. „Најважнија политичка институција је држава“ (Pavlović, 2012: 354–355).

Предмет интересовања у овом раду јесте орган који има извршну власт у Републици Српској – Влада – и специфичан период прије самог одлучивања о њеном избору. Имајући у виду претходне дефи-

ниције политичке моћи, а првенствено дио „релације међу људима“, логичан избор за анализу у овом раду би био кандидат за предсједника Владе. Програм Владе⁶ узима се као средство којим кандидат за предсједника Владе дјелује према посланицима, али и једном ширем кругу актера. Ради се о најважнијој и јединој формалној политичкој изјави без које није могућ избор носиоца извршне власти у Републици Српској.⁷ Поједностављено гледајући, у тој декларацији политичка моћ „ухваћена“ је на папиру, барем један њен дио.

Док је оквир дат претходно дефинисаним питањима, а биће разрађен кроз њихову анализу, остаје још да се изабере појединачни случај. Опредјељење је за случај избора XIII сазива Владе Републике Српске чији је предсједник био Милорад Додик, а која је изабрана 30. новембра 2006. године.⁸

Прво је потребно испитати *постојање односа моћи*. У предметном случају можемо посматрати формалне и неформалне односе. Процедура дефинисана члановима

6 Чланом 93. Устава Републике Српске одређено је да „кандидат за предсједника Владе излаже Народној скупштини програм Владе и предлаже њен састав“. Дакле, видљиво је да терминологија која се користи у највишем правном акту Републике Српске говори о „кандидату за предсједника Владе“ и „програму Владе“, али су се у јавности, међу самим актерима и медијима усталили термини „мандатар“ и „експозе“. У овом раду кориштена је и званична и колоквијална терминологија из практичних разлога – ради јасности, сажетости и „питкости“ текста.

7 Поред тога што се износи програм Владе, саставни дио експозеа јесу и приједлози кандидата за министре у Влади Републике Српске.

8 За потребе овог рада могао је бити изабран било који случај односно избор предсједника Владе. Међутим, антиципирајући питања која ће се појавити у конкретном случају, а са жељом да се олакша посао дубинске анализе, одабран је овај примјер. Колико се њиме успјело уштедјети на времену и енергији, тек ће показати предстојећа анализа.

91–94 Устава Републике Српске предвиђа да предсједник Републике у року од 10 дана од престанка мандата претходној Влади предлаже кандидата за предсједника Владе, а нова Влада мора бити изабрана у року од 40 дана од дана предлагања кандидата. Кандидат за предсједника Владе излаже НСРС програм Владе и предлаже њен састав. Након тога прво се бира предсједник Владе, а потом чланови Владе са листе коју је предсједник Владе предложио и то у цјелини. Гласање је јавно ако Уставом или законом није другачије одређено.⁹

Неформални аспект моћи мандатара огледа се у чињеници да самим кандидовањем, састављањем Владе и различитим кабинетским постављењима и другим дискреционим одлукама предсједника Владе он стиче одређену моћ код дијела посланика и јавности.

У конкретном случају који је узет као огледни у овом раду – избор XIII сазива Владе Републике Српске – предсједник Републике Милан Јелић након консултација са парламентарним странкама мандат за састав Владе повјерио је дотадашњем предсједнику Владе и Савеза независних социјалдемократа (СНСД), странке која је освојила највећи број гласова на општим изборима 2006. године.

Око *присутства елемената моћи* може се констатовати да у погледу *временске дистанце* постоји размак између изношења експозеа у НСРС и реакције односно изјашњавања посланика у виду гласања; *веза између актера* постоји, формална и неформална, и већ је кратко скицирана, а уз то постоји и физичка веза у смислу простора у којем се сједница одржава и непосредног обраћања мандатара посланицима; *претходно дјеловање, макар и*

као покушај најочигледније се манифестује у тренутку самог подношења експозеа, односно дјеловања мандатара према посланицима. Ако би се као критеријум узело и то да се ради о успјешном претходном дјеловању, онда се може навести да су предсједник и састав Владе добили подршку 60 гласова посланика. Дакле, према анализи наведеног може се закључити да елементи моћи постоје и да онда постоји и однос моћи у смислу у којем га је Дал дефинисао.

Четири својства моћи којом мандатар располаже тичу се основе, средстава, опсега и количине моћи.

Основ моћи је широк и не обухвата само формалну позицију мандатара и политичку подршку коју сваки кандидат углавном има¹⁰, већ и то да је Милорад Додик био неприкосновени лидер најјаче политичке партије у Републици Српској која је управо на изборима остварила убједљиву побједу. Страначки кандидати побједили су на изборима за предсједника Републике Српске, члана Предсједништва Босне и Херцеговине из Републике Српске, странка је освојила 41 од 83 мандата у НСРС и највише мандата из Републике Српске у Представничком дому Парламентарне скупштине БиХ. Сам Додик освојио је око 44.000 личних гласова за НСРС, више од било ког другог кандидата. СНСД је тада као странка имао и преко 70.000 регистрованих чланова (Grebenaг, 2016: 21). Додик је на располагању имао овлаштења и све убојеживачке и дисциплинске ресурсе као

¹⁰ Примјер да такве ситуације ипак не треба увијек подразумијевати јесте и случај из 1999. године када је кандидат за предсједника Владе био Брано Миљуш, који је предложен без јасне парламентарне већине и на крају није ни добио потребну подршку и није изабран. Занимљиво је да се кандидат за мандатара појавио и изложио свој експозеа у НСРС а да није саставио приједлог министара у Влади.

⁹ Пословник Народне скупштине Републике Српске, чланови 245–247.

шеф странке.

Даље, имао је овлаштења и моћ као актуелни предсједник Владе¹¹ који, ако и не добије подршку као мандатар, наставља своју дужност у техничком мандату. Уз ово је ишла и велика подршка страначког чланства, а онда и грађана, те јавности и медија. Та подршка није дошла само као вјера у исправност његових идеја, већ и као посљедица заокрета који је Додик направио користећи теме референдума и самосталне Републике Српске.

Средства или инструменти, како то Дал наводи, као начин „активирања базе“ могу бити разноврсни. Са претходно описаном широком базом, односно основном моћи можемо прво начелно направити подјелу на стављање у изглед остваривања одређене ситуације или стања кроз пријетње или обећања и самог остваривања истих у пракси. Могућност практичног дјеловања мандатара према посланицима вишеструка је. Ту имамо могућности наређивања, убјеђивања, обећања, пријетњи, експлицитних и имплицитних притисака, кажњавања, награђивања, подмићивања и сл. од стране шефа странке, шефа Владе и/или од стране харизматичне, физички моћне и интелигентне личности.

Опсег/обим моћи односно могуће реакције посланика које кандидат може да обезбиједи и које су пожељне за њега – да гласају „за“ предсједника Владе у довољној већини гласова и то је примарно, а онда евентуално да остали не гласају „против“, односно да буду „суздржани“, или да не

11 Услед губитка парламентарне већине, пада Владе и немогућности да тада владајућа Српска демократска странка формира нову Владу, предсједник Републике Драган Чавић (СДС) у фебруару 2006. године мандат за састав Владе даје Милораду Додику. Он је 28. фебруара 2006. године изабран за предсједника Владе и то седам мјесеци прије одржавања општих избора у БиХ.

учествују у гласању. Иста могућност реакција јесте и приликом изјашњавања за предложени састав Владе. За избор Милорада Додика за предсједника Владе изјаснило се 60 посланика, 16 је било „против“, два „суздржана“, а пет посланика није гласало или није било присутно на сједници. Приликом изјашњавања о предложеном саставу Владе разлика је била у томе да су претходна два „суздржана“ у овом случају гласала „против“.

Количина моћи као вјероватноћа да ће кандидат обезбиједити подршку за себе и за предложени састав Владе у овом случају могла се оцијенити као изузетно велика, односно врло вјероватна. Према Далу, код формулисања и изражавања количине моћи у обзир се узимају расположива средства и опсег моћи, а у овом случају прилично је јасно да је Милорад Додик на располагању имао бројна средства дјеловања усмјерена према једном врло конкретном циљу.

У случајевима неких мандатара моћ може долазити само од политичке партије која га је кандидовала, а не од мандатара лично. Аутор рада је на становишту да је у конкретном случају мандатар Додик несумњиво био особа која је посједовала и активно користила своју политичку моћ. Једнако тако је утисак да су кандидати за предсједника Владе који су долазили након њега били више постављени него што су имали стварну политичку моћ да обезбиједе свој избор, а онда и своју владавину.¹²

12 Примјер је Александар Џомбић, предсједник Владе именован 2010. године након побједе Милорада Додика на изборима за предсједника Републике Српске, који је напрасно изгубио подршку страначког руководства и поднио оставку 27. фебруара 2012. године, а оставку није поднио само он, већ је оставку на својој сједници дала читава Влада. Истог дана је одржана сједница НСРС на којој је та оставка прихваћена, а већ

Када је у питању карактер моћи председника Владе Републике Српске, може се направити аналогија са Сарторијевом типологијом која говори о односу председника према члановима владе. Он шефа егzekутиве позиционира као 1) првог *изнад* неједнаких, 2) првог *међу* неједнакима и 3) *primus inter pares*, дакле, првог међу једнакима (Sartori, 1994: 102–104). Посматрајући уставни оквир у РС могло би се констатовати да је председник Владе први међу неједнакима. Међутим, у пракси се биљеже сва три типа, а то је зависило од личности самог председника Владе.

То је посљедица једне константе у политичком животу РС – политичка моћ прати лидера најснажније политичке партије, односно највеће партије на власти. Уколико се он налази на челу владе, контрола парламента и његови лични квалитети даће му статус првог изнад неједнаких, он ће готово самостално одлучивати о судбини чланова Владе и само је теоретски могуће да буде разријешен гласовима у парламенту. Уколико се на челу извршне власти не налази председник најснажније партије, онда се могу десити друге двије опције – да буде први међу неједнакима и први међу једнакима. Код првог међу неједнакима, председник Владе и даље може, додуше у мањој мјери и уз обавезну сагласност шефа партије, одлучивати о министрима, тешко може бити разријешен кроз поступак провјере повјерења у парламенту, а остаје на челу Владе и када се министри мијењају. У случају првог међу једнакима, председник Владе нема (значајног) утицаја на састав Владе, има мало контроле над члановима и пада заједно са Владом.

У овом контексту илустративни могу

увече је саопштено име новог мандатара, Жељке Цвијановић.

бити примјери моћи којом су располагали различити мандатарни. Примјер првог изнад неједнаких свакако је Милорад Додик и то већ приликом првог избора за председника Владе, када поред личних карактеристика иза њега није стајала снажна и велика страначка организација и када је, иако са само два посланика у парламенту, изабран захваљујући подршци међународне заједнице. У исту категорију улази и мандатар Младен Иванић (Партија демократског прогреса), који је као страначки лидер, додуше мањег партнера у Влади, поред личних карактеристика имао и довољан број посланика у Скупштини, као и сагласност међународне заједнице која је била изузетно укључена у политичке процесе. Степеницу ниже може се позиционирати мандатар Жељка Цвијановић (Савез независних социјалдемократа) која је, као прва међу неједнакима, захваљујући односу са председником странке имала одређени ауторитет и утицај на рад министара, мада је у првом плану била не њена лична снага већ управо снага странке и њеног лидера. Током њеног мандата поједини министри су се мијењали, али је она настављала свој мандат. Мандатар Перо Букејловић (Српска демократска странка) може се навести као примјер првог међу једнакима, јер је он поред тога што није био страначки лидер, одавао утисак да не држи konce у својим рукама, а није имао ни контролу над својим министрима и моћ је заправо била измјештена код партијских лидера странака учесница у Влади и појединих министара који су имали већи ауторитет. Он је пао заједно са својом Владом, а тада долази и до промјене односа снага политичких актера и тадашњи председник Републике приморан је мандат за састав Владе повјерити лидеру опозиције – Милораду Додику.

Употреба и омјер три врсте моћи – кондигне, компензацијске и кондиционарне – онако како их је Галбрајт дефинисао могу се најбоље уочити кроз анализу експозеа мандатара, а онда и кроз неке друге дијелове поступка избора.

Као што је својевремено примијетио Галбрајт, а то се уочава и у овом случају, све је већи значај и употреба кондиционарне моћи, барем када говоримо о отвореним, јавним манифестацијама моћи. Наравно разлог за то је што у јавној употреби друга два облика, поготово кондигни као облик физичке или репресивне акције, изазивају подозрење, критику и отпор. То је посебно осјетљиво у поступцима попут избора председника Владе у представничком тијелу које је бастион демократије.

Експозе мандатара Додика из новембра 2006. године доминантно је био убјеђивачки, а мандатар је користио у датој прилици примарно *кондиционарну моћ*. То се може илустровати следећим примјерима из експозеа (Stenogram sa Druge posebne sjednice, 2006: 16–44): говорећи о својим квалитетима и квалитетима политике коју заступа он наводи да је „пред овим уваженим домом трећи пут у својству мандатара“ (Stenogram sa Druge posebne sjednice, 2006: 17), да је то зато што „људи памте које су добре ствари урађене за њих и Републику“, али и јасно ставља до знања свима да нема дилеме ко је „шеф“ наводећи да приликом обраћања „први пут то чиним као председник политичке странке која је добила највеће повјерење бирача у Републици Српској и Босни и Херцеговини“ и циљно наводи резултате гласања који њега и странку постављају далеко испред било које друге странке у БиХ.

Он изражава поштовање парламенту ријечима да тражи „његово повјерење својим идејама и повјерење у тим људи“,

те даје преглед свих резултата рада Владе коју је преузео седам мјесеци прије избора.

Компензацијску моћ можемо, у мањој мјери од кондиционарне, препознати у амбициозном програму рада Владе у наредне четири године. Овдје је потребно навести и да експозе мандатара није усмјерен само на посланике, већ и на бројне друге актере, а у коначници и према јавности и грађанима, јер је излагање преношено путем јавног телевизијског сервиса. Навођењем бројних конкретних мјера и пројеката у области саобраћаја, инфраструктуре, подршке запошљавању, програма социјалног збрињавања радника, јачања пензионог система, образовања, културе, борачко-инвалидске заштите и других области он јасно приказује који дио Републике Српске може да очекује који пројекат, а која популација може да очекује одређене мјере и погодности. Тиме се на одређени начин „купује“ подршка, а врши се и својеврсни притисак на посланике из крајева који треба да „профитирају“ да подрже Владу, или да им се макар отежа гласање против Владе.

Поред тога, компензацијску моћ можемо уочити и код приједлога састава Владе. Наиме, мандатар поред посланика своје партије, дјелује и према посланицима коалиције. Додик је 2006. године одлучио да формира ширу коалицију и да има „комотну“ већину, па је тако за њега и његову владу гласало 60 посланика. Наравно, подршка неколико странака попут Партије демократског прогреса, Социјалистичке партије Републике Српске и Демократског народног савеза подразумијевала је и приједлог њихових кандидата у саставу нове Владе.

Употреба *кондигне моћи* налази се у траговима и то тек посредно. Примјери су наводи кандидата да „ће се Влада супрот-

ставити сваком облику наметања реформе полиције“, или да „уколико и даље буде настојања да се РС укине, докине или на неки други начин омаловажи, сигурно ћу предложити изјашњење путем референдума о статусу РС“ (Stenogram, 2006: 38–39).

Треба констатовати да се на основу самог експозеа и приједлога састава Владе тек дјелимично добија слика о врстама моћи које су кориштене и о њиховом омјеру. Највећи дио посла око обезбјеђивања подршке за избор председника и министара у Влади завршава се прије саме сједнице НСПС и у тим процесима, далеко од очију јавности, свакако да расте употреба кондигне и компензацијске моћи на уштрб кондиционарне. Нажалост, ти процеси у потпуности су познати самим актерима, о њима се не воде записници и стенограми, а медији и јавност добијају само изјаве које постају куртоазија – током разговора представника странака није се разговарало о кадровским рјешењима и подјели функција, већ о програму и вриједностима.

Анализирање извора моћи корисно је урадити не само кроз оно што је уочљиво преко изношења експозеа мандатара, већ и кроз друге јавно доступне информације и процјене аутора. Оно што се може констатовати јесте да су код избора Милорада Додика за председника Владе сва три извора моћи која Галбрајт описује имала функцију.

Личност као извор моћи у овом је случају од значаја. Може се ићи редом од физичких ка интелектуалним карактеристикама. Када је физички изглед у питању Додик је висок и крупан човјек који уз одговарајуће држање и наступ одаје утисак физичке снаге. То су изузетне предиспозиције за пријетњу употребом или употребу кондигне моћи у њеном најсу-

ровијем облику. Иако то у друштвима са демократском политичком културом није нешто чиме се треба похвалити, Додик је од тога имао више користи него штете, иако је трпио критике дијела јавности и медија.

Он реагује углавном брзо, бритко, нестрпљиво, а ако буде испровоциран неријетко губи контролу и улази у вербални сукоб са „провокатором“. Уз то, његове су методе у јавној комуникацији неуобичајене, може се рећи да нису примјерене јавном простору, али он је углавном успијевао да то окрене у своју корист и да масе наведе на увјерење да се ради о народном, искреном човјеку којем је стало до посла који ради и који то отворено показује. Наравно, ту се поставља питање и саме демократске политичке културе и нпр. увјерења дијела бирачког тијела да онај који води мора имати и физички изглед и ауторитативан став који показују да је способан да води и да заштити.

Овдје се долази до сљедеће Додикове личне карактеристике, а то је његова харизматичност. Са својим срчаном наступом, провокацијом, смислом за хумор и његовом активном употребом, доскочицама, гестикулацијама „дугачким“ рукама, „губљењем живаца“ и слично, он добија наклоност маса. Он постаје народни човјек са свим врлинама и манама које „кресе“ сваког појединца. Његов наступ прати изузетна самоувјереност и реторичке способности које се не истичу естетским карактеристикама, али постиже се оно што је циљ, а то је да се допре до публике.

Имовина се као извор моћи појављује по неколико основа. Прво треба указати на личну имовину мандатара. Без потребе да се улази у детаље, на основу Изјаве о имовинском стању из јуна 2006. године

(Izjava, 2006: 2–3) може се констатовати да је он имао мјесечну плату од око 2.700,00 КМ и имовину, у новцу и некретнинама, у вриједности од око 700.000,00 КМ. То је натпросјечна имовина у Републици Српској. То му је, у свјетлу Галбрајтовог тумачења, донијело самоувјереност и ауторитативност које „други слиједе“ и којима се потчињавају.

Имовина доноси и средства за „куповање потчињавања и послушности“, али ту би се могло претпоставити да функцију рјеђе има лична имовина онога ко врши моћ. То је свакако случај и овдје. Наиме, мандатар се као актер вршења моћи и шеф странке и Владе, нашао у позицији да непосредно или посредно располаже изузетно великим финансијским средствима. СНСД је као парламентарна странка на различитим нивоима власти имао приходе из јавних буџета, као и приходе од чланарина и донација физичких и правних лица. Примјера ради 2006. године, дакле у тренутку избора Владе која је предмет ове анализе, странка је имала приходе од 1.994.030,27 КМ (Finansijski izvještaj, 2006). Истовремено, буџет Републике Српске којим управља Влада Републике Српске у 2006. години износио је 1.098.600.000,00 КМ (Budžet Republike Srpske, 2005). Ова средства нису у потпуности била слободна за својевољно располагање, али су свакако остављала простор да се на различите начине обезбиједи потчињавање и послушност, макар и у потенцијалу.

Организација као извор моћи можда је и најупечатљивији примјер извора, поготово због онога што је уочљиво „на прву“, а то је да је организација – политичка партија СНСД – та која је освојила убједљиво највећи број гласова грађана и половину мјеста у парламенту. Организација је у том тренутку имала око 70.000 чланова –

грађана из различитих крајева Републике Српске, окупљала је 41 посланика у НСПС, функционере на нивоу локалних заједница, власт у највећем и дефакто главном граду Републике – Бањој Луци, функционере на нивоу Републике, посланике на нивоу БиХ, ефективну контролу над свим значајнијим политичким и административним институцијама у Републици, контролу над јавним средствима информисања и над добрим дијелом свих јавних средстава.

Постојао је осмишљен и колико-толико функционалан систем који је могао да управља тако масовном организацијом и широком лезезом ресурса. Поред функционалности, можда још и важније, организација је имала идеологију или идеју која је, уз расположива средства, гарантовала снажну кохезију.

Тек су са организацијом и личност и имовина добили на пуном значају, а Додикова се моћ материјализовала, односно остварила у тренутку за који ће се испоставити да је тек почетак једног релативно дугог односа.

ЗАКЉУЧАК

Концепти моћи Р. Дала и Џ. К. Галбрајта показали су се као интересантни и примјенљиви у одабраном случају подношења експозеа мандатара за састав Владе Републике Српске. Користан је био приступ да се на основу сажетог приказа њихових концепата дефинишу питања на основу којих се даље радила анализа одабраног случаја.

Кроз анализу су се испољила и одређена ограничења, у првом реду Даловог концепта. Наиме, како су то ставили до знања и критичари оног што ће постати познато као „једнодимензионално схватање

моћи“, оно не иде даље од онога што је на површини. Не бави се питањима дефинисања дневног реда или доношења тзв. „неодлука“.

Треба констатовати да се током израде рада модификовао и његов обухват, јер је у односу на првобитну идеју да се анализира текст експозеа под утицајем сазнања о Даловом и Галбрајтовом концепту моћи уочено да се неће сви потребни елементи обезбиједити у једном експозеу. Таква спознаја одговара и стању у пракси, а оно говори да експозе сам по себи није довољно средство или инструмент политичке моћи да би се на основу њега обезбиједио избор председника Владе.

Кроз експозе се стекла слика о употреби три врсте моћи и присуству кондиционарне моћи у највећој мјери, што је у складу са наводима о њеној пријемчивости за грађане и јавност. Далеко од очију јавности остаје већа употреба кондигне и компензацијске моћи, која се врши изван скупштинске говорнице и сале, а о њој свједочити могу углавном актери којима је то врло ријетко у интересу.

У сфери политике, државе и моћи доста тога је невидљиво, изван формалних токова и анализа тих процеса изузетно је захтјевна, а готово је немогуће у потпуности обухватити све елементе и детаље. „Трагање се наставља“ (Pavlović, 2012: 372).

REFERENCE

Budžet Republike Srpske za 2006. godinu (2005). Narodna skupština Republike Srpske. Pristupljeno: 10. 02. 2020. URL: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/ostali-akti/bud%C5%Beet-republike-srpske-za-2006-godinu>.

Dal, R. (1999). *Demokratija i njeni kritičari*.

Podgorica: CID.

Dahl, R. (1957). *The Cocnept of Power*. Behavioral Science, Vol. 2 No. 3: 201–215.

Field, A. J. (2013). John Kenneth Galbraith. Pristupljeno: 17.12.2019. URL: <https://scholarcommons.scu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1098&context=econ>.

Finansijski izvještaj Saveza nezavisnih socijaldemokrata za period 01. 01. – 31.12.2006. godine. Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine. Pristupljeno: 10. 02. 2020. URL: <https://www.izbori.ba/Documents/documents/revizija/fin-izvj/515-SNSD%20Milorad%20Dodik.pdf>.

Galbraith, J. K. (1983). *Anatomija moći*. Zagreb: Stvarnost.

Grebenar, B. (2016). *Unutarstranačka demokratija u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung.

Izjava o imovinskom stanju Milorada Dodika od 27. 06. 2006. godine. Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine. Pristupljeno: 10. 02. 2020. URL: http://imovinapoliticara.cin.ba/dokumenti/Milorad_Dodik_IK_2006.pdf.

Mayhew, D. R. (2018). Robert A. Dahl – A Biographical Memoir. Pristupljeno: 17. 12. 2019. URL: <http://www.nasonline.org/publications/biographical-memoirs/memoir-pdfs/dahl-robert.pdf>.

Pavlović, V. (2012). *Politička moć*. Beograd: Zavod za udžbenike.

Poslovník Narodne skupštine Republike Srpske. Banja Luka: Službeni glasnik

Republike Srpske br. 31/11 i 34/17.

Sartori, G. (1994). *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. London: Macmillan.

Stenogram sa Druge posebne sjednice

Narodne skupštine Republike Srpske održane dana 30. 11. 2006. godine.

Ustav Republike Srpske. Banja Luka: Službeni glasnik Republike Srpske br. 21/92, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05 i 48/11.

POLITICAL POWER OF A CANDIDATE FOR THE PRESIDENT OF THE GOVERNMENT OF REPUBLIC OF SRPSKA

Testing concepts of R. Dahl and J. K. Galbraith on example of program and composition proposal introduction

Key words

Robert Dahl, John Kenneth Galbraith, political power, Government of Republic of Srpska.

Author

Bojan Grebenar, the Faculty of Political Science of the University of Banja Luka

Correspondence

grebenar.bojan@gmail.com

Field

Political theory

DOI

10.5937/politeia0-31339

Paper received on

15.03.2021.

Paper accepted for publishing on

11.05.2021.

Summary

Within this work, we tested possibility of practical application of concepts of political power defined in Robert Dahl's and John Kenneth Galbraith's work. These concepts were tested on the practical case of election of the head of government in the Republic of Srpska. More precisely, introduction of the program and cabinet proposal in the National Assembly of Republic of Srpska by Milorad Dodik, candidate for the president of the Government of Republic of Srpska in November 2006. This was done first through the short introduction and analysis of four aspects of political power – base, means, scope and amount of power, and Galbraith's three types of political power: condign, compensatory, and conditioned power.

Based on identified elements and types of power, we defined the crucial questions to be considered in the analysis of individual cases from the political practice. After that, we applied these questions and concepts on concrete case of Milorad Dodik's address to the National Assembly with proposition of his government program and composition.

Results of this work show that Dahl's and Galbraith's concepts of political power have explanatory use in the analysis of political practice and processes. However, based on conducted analysis it can be noticed that they are limited because they do not include all elements that can affect political power. It can be concluded that comprehensive analysis of political power is made more difficult by nature of political processes and by their parts that stay secret and beyond reach of research and general public.

